

nation.ca/rights/download/case_law_summary_2003vol2.pdf; **18.** Métis Nation Council. Who Are The Métis? National Definition of Métis [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://metisnation.ca/who/definition.html>; **19.** Lord Glenelg to Bond Head, London, 20 January 1837 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.canadiana.org/ECO/PageView/35802/0022>; **20.** Nunavut Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://laws.justice.gc.ca/en/N-28.6/87041.html>; **21.** Proclamation issued in Nova Scotia, 1762 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.schoolnet.ca/autochtone/treaties/maritim9-e.html>; **22.** Report of the Royal Commission on Aboriginal People [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.collections-canada.gc.ca/webarchives/20071115053257/http://www.ainc-inac.gc.ca/ch/rcap/sg/sgmm_e.html; **23.** Report of the Royal Commission on Aboriginal People. Appendix 5B: Special Sources of Métis Nation Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.collectionscanada.gc.ca/webarchives/20071211060111/http://www.ainc-inac.gc.ca/ch/rcap/sg/sj5b_e.html#5; **24.** Statistics Canada [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www12.statcan.ca>; **25.** Statistics Canada. 2006 Census: Aboriginal Peoples in Canada in 2006: Inuit, Métis and First Nations, 2006 Census: First Nations people. First Nations population youngest in the Prairie provinces [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www12.statcan.ca/census-recensement/2006/as-sa/97-558/p17-eng.cfm#nt35>; **26.** Statistics Canada. Percentage of First Nations people in the population, Canada, provinces and territories, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www12.statcan.ca/census-recensement/2006/as-sa/97-558/figures/c6-eng.cfm>; **27.** Statistics Canada. Size and growth of the population by Aboriginal identity, Canada, 1996 and 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www12.statcan.ca/census-recensement/2006/as-sa/97-558/table/t1-eng.cfm>; **28.** Statistics Canada. Size and growth of the

УДК: 32:316.774(476)

First Nations population, Canada, provinces and territories, 1996 to 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www12.statcan.ca/census-recensement/2006/as-sa/97-558/table/t17-eng.cfm>; **29.** The Constitution Act, 1791 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.canadiana.org/ECO/mtq?doc=21241>; **30.** The Manitoba Act, 1870 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.solon.org/Constitutions/Canada/English/ma_1870.html; **31.** The Royal Proclamation. October 7, 1763 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.solon.org/Constitutions/Canada/English/PreConfederation/gr_1763.html; **32.** Treaty Number I, 1871 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.canadiana.org/ECO/PageView/30387/0315>; **33.** Treaty Number IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ainc-inac.gc.ca/pr/trts/trty9_e.html; **34.** Williams Treaties, 1923 – Mississauga Indians [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ainc-inac.gc.ca/pr/trts/trmis_e.html.

Oleh Kozachuk

The Source Base of the Canadian Public Policy Issues on Native People

The issues of Canadian public policy concerning Native People (First Nations, Métis, and Inuit) are analyzed. The basics of the problem among many legal acts in Canada consist of not only federal laws, but the numerous treaties signed by the Canadian government with Native People in different times. Today these treaties are the reason of countless disputes and court claims of Aboriginals to the federal or provincial governments. Native People believe their forefathers were forced to sign them because only in that case the Canadian government provided the Aboriginals with the supplies. The tribes of First Nations, Métis, and Inuit gave up lands and were forced to move in reserves which had been given by the government.

Key words: source base, First Nations, Métis, Inuit, polyethnic society, Native People, political system.

**© Іванна Макух-Федоркова
(м. Чернівці)**

ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

В даній статті приділена увага історії виникнення та сучасному стану розвитку білоруських медіа. Наголошується на основних етапах становлення ЗМІ, сучасному стані білоруських періодичних видань, розвитку телебачення та електронних ЗМІ в Республіці Білорусія. Визначено позицію білоруських дослідників стосовно розвитку свободи слова та шляхів вдосконалення інформаційної політики Білорусії. Окрім аналізу медійної політики особлива увага приділена білоруському законодавству щодо розвитку ЗМІ. Адже прийняття 8 лютого 2009 р. закону «Про засоби масової інформації» значно ускладнило ситуацію із свободою слова в Республіці Білорусія.

Ключові слова: засоби масової інформації, періодичні видання, інформаційне законодавство, телебачення, електронні ЗМІ, медійна політика.

Виникнення журналістики як соціального і політичного інституту в багато чому визначалось потребами суспільства, окремих спільнот, прошарків, груп в обґрунтуванні своїх інтересів, перш за все в сфері економіки і політики. В подальшому було відкрито і сформульовано закономірність – чим більш масовою стає політична діяльність в суспільстві, тим більшу роль журналістика в цілому, засоби масової інформації зокрема, починають відігравати в політичних процесах. Проявляється це в першу чергу в тому, що саме ЗМІ стають основним інструментом ідеологічної орієнтації людини в глобалізованому світі. Більше того, на відміну від інформаційних структур в державних органах влади і управління, а також аналогічних служб в економічній сфері, діяльність яких спрямована на ту чи іншу конкретну цільову групу: представників

політичного керівництва іншої країни, її ділові кола, журналістів, експертів-міжнародників і т. д., ЗМІ спроможні чинити ефективний інформаційний вплив на всі прошарки населення.

У зв'язку з цим виявлення найбільш оптимальних методів такого впливу і їх постійне удосконалення стає необхідною умовою для повноцінного використання за межами будь-якої країни відповідних інформаційних ресурсів. Це стосується і ЗМІ Республіки Білорусія. Тому особливої актуальності набуває вивчення історії виникнення і сучасного стану розвитку білоруських медіа. Сформульована актуальність проблеми дає можливість вирішити наступні важливі наукові і практичні завдання: охарактеризувати етапи становлення ЗМІ в Білорусії; визначити сучасні проблеми формування медійної політики в Республіці Білорусія; проаналізувати сучасний стан білоруських періодичних видань; дати оцінку стану розвитку телебачення та електронних ЗМІ Республіки Білорусія; розглянути білоруське законодавство у сфері розвитку засобів масової інформації.

Виникнення ЗМІ Республіки Білорусія відноситься до другої половини XVIII століття. Період з кінця XVIII до початку XX століття характеризувався розвитком державної преси і паралельним становленням альтернативного друку.

Поява масових газет створила в суспільстві особливий соціальний суб'єкт – громадськість. Саме формуючи громадськість, масові газети стали головною силою у створенні таких організованих груп, як політичні партії і рухи, національні і релігійні організації. Становлення білоруських ЗМІ, а саме значне зростання друкованих видань припало на початок XX століття. До них відносяться газети «Наша доля», «Наша нива», «Пролетарій», «Соціал-демократ», «Робоча газета», «Зірка» та ін. З 1917 р. по червень 1941 р. розвиток ЗМІ регулювався державою. В період Великої Вітчизняної війни видавались газети нелегально. З 1945 по 1991 р. створюються цілісна система радянських ЗМІ: друк, радіо, телебачення. Сучасне медійне поле Республіки Білорусія почало формуватися з 90-х рр. XX століття. Білоруські засоби масової інформації, становлення яких почалось одночасно з набуттям Білорусією статусу суверенної держави, поділяються на державні і недержавні (комерційні, незалежні).

Ступінь незалежності того чи іншого ЗМІ визначається долею прибутків, які одержують від реклами і від державних субсидій. А саме незалежність того чи іншого журналіста пов'язана:

- по-перше, зі ступеню концентрації ЗМІ (чим менше потенційних наймачів робочої сили, тим сильніший страх втратити роботу);
- по-друге, з положенням газети, в якій він працює, по відношенню до іншого газетного простору, з її відносною близькістю або до «інтелектуального», або до «комерційного» полюсу;
- по-третє, з його положенням в газеті (власний

кореспондент, контрактник і т. д.), що обумовлює як його статусні гарантії так і заробітну плату;

- по-четверте, з його можливостями до створення незалежної інформації [6, с. 92-93].

Висока вартість створення і функціонування джерела масової комунікації в сучасному суспільстві перешкоджає появі повністю незалежних ЗМІ, чи то газета, радіостанція або телеканал. Нерозуміння даного факту більшістю членів суспільства дозволяє цілеспрямовано поширювати в масовій свідомості змішані поняття «незалежні» і «недержавні» ЗМІ, в результаті чого і стає можливим оголошувати «незалежними» ті з них, які в дійсності знаходяться в повній матеріальній залежності від своїх господарів та спонсорів.

Протягом останніх років ситуація зі свободою ЗМІ в Білорусії в цілому погіршилась. Зменшилась кількість незалежних засобів масової інформації і в той же час збільшилась кількість адміністративних попереджень і рішень про призупинення діяльності ЗМІ. На ринку домінують державні ЗМІ, які виражають єдину точку зору. У сфері телебачення – всі телеканали державні або ж регулюються державою. Серед друкованих ЗМІ змагаються за виживання кілька незалежних видань.

В Білорусії за даними Міністерства інформації на січень 2008 р. зареєстровано 156 радіо- і телепрограм, 1266 друкованих ЗМІ як державної, так і приватної форми власності, 9 інформаційних агентств. Працює 5 загальнонаціональних каналів, в тому числі супутниковий канал «Білорусь ТВ» [6, с. 151].

В республіці сформувалась і функціонує нова політико-комунікативна система, своєрідними рисами якої стали політизація ЗМІ і медіатизація політики. Засоби масової інформації надають політиці все більшу публічність. Вони інформують про все, що відбувається в країні і в світі. Одночасно ЗМІ не тільки відображають, але і осмислюють і відповідним чином констатують соціальну реальність, а також виступають каталізатором і носієм політичної влади. Політизація ЗМІ і медіатизація політики досягли високого рівня. «ЗМІ в Білорусії – серйозна сила, яка багато в чому визначає погляди, думки і уявлення людей, а також впливає на прийняття політичних рішень», – так президент О.Г. Лукашенко охарактеризував місце і роль ЗМІ в політичному процесі республіки [7].

Говорячи про структуру інформаційного ринку, зауважимо, що майже дві третіх із загальної кількості друкованих періодичних видань, телерадіокомпаній, інформаційних агентств мають недержавну форму власності.

Преса видається на білоруській, російській, англійській, німецькій, українській, польській та інших європейських мовах. Така багатоманітність в сфері ЗМІ свідчить про конституційне право кожного громадянина Білорусії на отримання повної і достовірної інформації про події, що відбуваються як в білоруській державі так і за її межами. Це дає можливість громадським рухам і окремим громадянам донести свою точку зору з будь-якого питання до жителів Білорусії.

Крім того, на сучасному етапі держава продовжує надавати підтримку соціально значущим періодичним виданням. Так, із республіканського бюджету через Міністерство інформації виділяються фінансові субсидії редакціям дитячих, молодіжних, літературно-художніх, культурологічних, освітніх, спеціалізованих, а також деяким суспільно-політичним виданням.

У той же час, з врахуванням постійного скорочення об'ємів бюджетного фінансування, перелік періодичних видань кожен рік скорочується. Так, якщо в 2001 р. в нього були включено 47 газет і журналів, то у 2008 р. – 29 [6, с. 153].

Найбільш тиражним періодичним виданням як і раніше залишається газета «Радянська Білорусія», кількість читачів якої на початку IV кварталу 2007 р. склала 500,7 тис. осіб. Загальний разовий тираж інших провідних масово-політичних газет такий: «Рэспубліка» – 49,9 тис. прим.; «Звезда» – 42 тис. прим.; «Народна газета» – 29,8 тис. прим.; «Білоруська нива» – 25 тис. прим.; «7 дней» – 41 тис. прим. [6, с. 154]. Зросла у порівнянні з 2004 р. підписка на літературно-художні видання: журнал «Польмя» виписує не одна, а три тисячі людей, а «Неман» – 3,1 тисяча. Серед популярних літературно-художніх газет «Література і мистецтва» – 1,7 тис. прим., «Маладосць» – 2,1 тис. прим. Серед культурологічних видань – газета «Культура» лідирує і виписують її 3,4 тис. громадян.

На сьогодні загальний разовий тираж державного місцевого друку (136 обласних, міських, районних і об'єднаних газет) складає 844,4 тис. прим., в тому числі по областях: Брестська – 156,2; Вітебська – 173,5; Гомельська – 139,2; Гродненська – 108,1; Мінська – 150,3; Могилевська – 117 тис. прим.

Державним друкованим ЗМІ надають великі державні субсидії у формі різноманітних пільг і прямої фінансової підтримки. Ці видання не розміщують жодної відмінної від офіційної точки зору. Для прикладу у 2005 році уряд виділив на фінансування цього сектора 41 млн. дол. Задля збереження статусу найпопулярніших газет, регулярно застосовується примусова підписка – державні органи, організації, такі як Академія наук, вищі навчальні заклади, школи, підприємства і торгові організації мають наказ місцевої влади про проведення колективної та індивідуальної підписки на державні видання.

Головний редактор основної і найбільшої державної газети «Радянська Білорусія. Білорусь сьогодні» Павел Якубовіч, вважає що не суттєво, належить видання державі чи ні, важливо його якість. На його думку не існує такого поняття, як незалежні ЗМІ, оскільки все залежить або від політичних угруповань або від грошей. Незалежні ЗМІ фінансуються коштами платників податків і ні в чому не залежать від держави. Вони здійснюються незалежно висвітлення соціально-політичних подій в країні. Складність ситуації полягає в тому, що в країні видається лише одна незалежна щоденна газета «Народна воля», тираж якої менший ніж 30 тис. примірників. Інші видання виходять

з нерегулярною періодичністю, адже загальний тижневий тираж усіх незалежних видань складає лише незначну частку щоденного тиражу газети «Радянська Білорусія».

Для витіснення з ринку незалежних ЗМІ застосовуються численні заходи. Наприклад реєстрація і перереєстрація газет. Існування такої процедури порушує міжнародні стандарти, оскільки передбачає довільне прийняття рішень замість автоматичного дозволу на функціонування. Для того щоб отримати реєстрацію, засіб масової інформації мусить мати юридичну адресу, але незалежним ЗМІ часто відмовляють з орендою приміщень. Розповсюдження друкованих видань як на підписку, так і в роздріб фактично монополізоване державою. Білоруські державні підприємства «Белпочта» і «Белсоюзпечать» і їх обласні відділення неодноразово відмовлялися розповсюджувати незалежну пресу і проводити підписку на неї. Так, цілу низку газет було виключено з підписного каталогу – така доля спіткала найпершу незалежну газету Білорусі «Нашу ніву», «Народну волю», «Салідарнасьць» і низку інших газет.

Наглядним прикладом була конфіскація в листопаді 2005 р. накладу молодіжної безкоштовної газети «Студэнцкая думка» [10]. Більше того, приватні компанії-розповсюдженні повинні отримати в Міністерстві зв'язку і інформатизації відповідну ліцензію. Кільком приватним розповсюдженним було відмовлено у видачі таких ліцензій. До числа таких потрапила «Білоруська ділова газета», причиною для відмови було невиконання умов контракту, а саме зміна тиражу публікації, хоча усе було пов'язано із призупиненням діяльності даного друкованого видання.

Друк преси також монополізований державою. Незалежні ЗМІ мають великі труднощі в цій галузі. З 11 лютого 2004 р. усі білоруські видавництва і поліграфічні центри зобов'язані були отримати нові ліцензії, незалежно від терміну дій попередніх. Деякі з них перереєстрації не пройшли. Таким чином шість видань («Время», «Товариш», «Местная газета», «Белорусская деловая газета», «День». «Солидарность») потрапили в ситуацію, коли вимушені були друкуватися в Смоленську (Росія), оскільки в Білорусії вони не змогли знайти типографію, яка б погодилася їх друкувати.

Даючи оцінку медійній ситуації в Білорусії можна зустріти декілька протилежних думок – від ствердження про домінування незалежних ЗМІ до заперечення їх існування. Так, білоруські урядовці зазначають, що більше двох третіх усіх зареєстрованих друкованих видань є недержавними. За даними Міністерства статистики і аналізу в 2004 р. кількість виданих газет складала 722 найменування або на 46% більше у порівнянні з 1995 р., при цьому разовий тираж газет склав 10,9 млн. прим., що на 28% більше, ніж в 1995 р. [1, с. 298].

Проаналізувавши зміст республіканських газет білоруський дослідник Потапов В.П. вважає, що вели-

чезна кількість вітчизняних видань немає жодного відношення до достовірної інформації. Так, із 334-х республіканських газет 43 видання належить групі організаторів В.В. Капському, В.К. Козловському, В.В. Лапікову та ін. Загальний тираж даних видань за 2007 р. склав 7008600 примірників [8, с. 10]. Даний приклад дає можливість досліднику зробити висновок, що не ЗМІ служать суспільству, а суспільство служить ЗМІ.

Ці факти відповідають дійсності, але складається не зовсім об'єктивне враження, так як лише більше десяти із майже тисячі зареєстрованих газет можна віднести до недержавних інформаційних суспільно-політичних видань. Більше того, близько 2,5 млн. тижневого тиражу однієї щоденної газети «Радянська Білорусія» значно перевищує суцільний тижневий тираж усіх незалежних суспільно-політичних видань у Білорусії [1, с. 298]. Згодом почала простежуватись тенденція до серйозного зменшення тиражів саме недержавних видань, хоча офіційно продовжують реєструватися все нові і нові видання.

Важливо відзначити, що держава фактично монополізувала електронні ЗМІ, які є основними власниками національних телеканалів і жорстко контролюють наповнення навіть незалежних радіостанцій. В ролі пріоритетних напрямків у сфері електронних ЗМІ, Міністерство інформації визначило – збільшення телерадіомовними каналами кількості програм власного виробництва, розвиток супутникового і цифрового телерадіомовлення.

Тому незалежні ЗМІ в Білорусії представлені виключно пресою, яка, попри деякі радикальні оцінки, все таки існує, щоправда змушена виживати в дуже складних умовах. Зокрема, ще в 2004 р. уряд визнав кур'єрську систему поширення періодики ліцензованим видом діяльності, а згодом було відмовлено в ліцензіях трьом основним незалежним агентствам підписки і позбавлено низку газет права мати власні системи поширення. Напередодні третіх президентських виборів в 2006 р. багато незалежних ЗМІ як національного, так і регіонального рівня були позбавлені можливості поширювати через монополізовані державою агентства підписку і роздрібний продаж періодики. При цьому деякі ЗМІ мають неофіційну заборону на друк в білоруських типографіях і змушені друкуватися за кордоном, що робить видання газет досить вартісним процесом і не гарантує доставки кожного конкретного номера. В період президентських виборів 2006 р. віддруковані в Росії тиражі офіційних газет («Товариш», «Народна воля», «Ділова газета») під різним приводом були заарештовані на білоруській території і не поступали своєчасно своїм споживачам [1, с. 298].

Формально усі названі обмеження не є накладеними державою санкціями і в кожному окремому випадку виглядають як відмова одного суб'єкта господарювання заключати договір про співробітництво з іншим. Тому білоруська влада має формальне право стверджувати, що, наприклад, «Ділова газета» припинила своє

видання самостійно, за власною ініціативою. При цьому замовчувався той факт, що ця газета була послідовно позбавлена можливості друкуватися в Білорусії, використовувати державну систему поширення періодики, адже до цього держава зруйнувала економіку газети, коли призупинила її вихід в розпал підписної компанії. Аналогічне рішення прийняли і деякі інші видання («Солідарність», «Хімік»).

Проте, як повідомляє «Інтерфакс» від 25 листопада 2008 р. дві провідні опозиційні газети Білорусії «Народна воля» і «Наша ніва» знову з'явилися в державних кіосках періодичної преси. Як розповів агентству помічник білоруського президента з питань ідеології Всеволод Янчевській наразі дозволено розповсюдження лише двох газет, проте в перспективі перелік опозиційних видань можуть розширити [13]. У багатьох експертів виникло запитання, чи справді ці дві газети залишилися опозиційними, оскільки цілком можливий варіант співпраці даних періодичних видань з Лукашенко. Результатом такої діяльності було ухвалення у червні 2008 р. палатою представників Національного скликання Білорусі закону «Про засоби масової інформації» (детально про це нижче). Згідно з ним, заборонено будь-яку цензуру в республіканських ЗМІ й порушення прав журналістів. Варто зазначити, що, крім цензури, новий закон про ЗМІ також заборонив будь-яке фінансування білоруських періодичних видань з-за кордону, що ставить на межу виживання чимало незалежних видань Білорусії. Отже, як бачимо, такі дії білоруського керівництва чітко простежують певну невизначеність позиції стосовно місця і ролі ЗМІ у суспільстві.

Найвагомішим джерелом інформації в Білорусії є телебачення. Зауважимо, що Національна державна телерадіокомпанія Білорусь створена 5 серпня 1944 р. До неї входять: Перший національний телеканал, телеканал «Лад», «Білорусь – ТВ» (детально про цей канал нижче), Перший національний канал Білоруського радіо, радіоканал «Культура», радіостанції – «Білорусь», «Столиця», «Радіус – FM», п'ять обласних телерадіоб'єднань. В Білорусії немає незалежного національного каналу. Є два національні канали – БТ 1 – перший національний канал і ОНТ – другий національний канал, ще два телеканали з широким охопленням аудиторії (згадуваний «Лад» і СТВ) і новий супутниковий телеканал (Білорусь - ТВ), які перебувають у цілком державній власності або контролюються державою. Станом на 1 січня 2006 року послуги кабельного телебачення здійснює 121 суб'єкт господарської діяльності (з них 97 недержавних). Всі вони мають відповідні ліцензії Міністерства зв'язку і інформатизації (Брестська область – 22, Вітебська – 15, Гомельська – 11, Гродненська – 26, Мінська – 20, Могильовська – 16, Мінськ – 11).

Міністерством інформації [12] Білорусії затверджений соціальний пакет програм, в який разом з вітчизняними каналами («Перший національний телеканал», телеканали «Лад», «Загальнонаціональне

телебачення», «Столичне телебачення») входять телеканали «НТВ» і «Росія» (Російська Федерація). Даний пакет телепрограм доводиться операторами до всіх абонентів за тарифами, що регулюються у відповідності з законодавством Білорусії. Доведення до абонентів інших телеканалів відносять до розширеного переліку послуг (розширений пакет). На сьогодні в цей пакет входить від 7 до 42 закордонних телеканалів, з них 25 – російські. В роботі з населенням оператори застосовують такі соціальні стандарти як поступовий розрахунок при підключенні до кабельної мережі, 50% знижки для ветеранів, безкоштовне підключення для кабельної мережі лікарень, комунальних служб, а також в деяких районах шкіл – до Інтернету.

Розширюють своє мовлення і регіональні телерадіокомпанії, творчі концепції яких передбачають збільшення кількості продукції власного виробництва – як регіональних інформаційних, публіцистичних програм, так і продукції культурно-пізнавальної, спортивної, розважальної тематики. Сьогодні власне мовлення регіональних телеканалів складає від 25 до 45 % від загального обсягу ефіру. В інший час на виділеній телекомпанії частоті йде ретрансляція програм російських телеканалів («Rep TV», «НТВ», «ТВ Центр»).

В Білорусії відсутнє радіо і телеканали, які відповідали б трьом критеріям незалежності, тобто мали б організаційну, фінансову і редакційну автономність. Хоча в країні існує велика кількість приватних радіостанцій, всі вони мають розважальну направленість і не висвітлюють державних політичних колізій. Державні канали подають інформацію з єдиної позиції. Міністерство інформації розробляє теми, які рекомендує засобам масової інформації. Для прикладу, пропонується прийняти участь в тендері на підготовку телепрограм за такими темами: «Здоровий спосіб життя», «Духовне відродження Білорусії», «Обдаровані діти Білорусії», «Роковини звільнення Білорусі від німецько-фашистських загарбників» та ін.

Варто зазначити, що 51 % акцій Другого національного телеканалу ОНТ належить Міністерству інформації. Керівництво каналу стверджує, що є комерційною структурою і не фінансується державою. Вони не висвітлюють політичних подій і дискусії в державі, а декларують свою діяльність, як роботу в стабільній країні. Перший національний радіоканал (БР 1) також контролюють з президентської адміністрації й Міністерства інформації. В FM - діапазоні Білорусії здійснюють мовлення 30 радіостанцій, з них 15 – в Мінську. Міністерство інформації здійснює постійний контроль за дотриманням усіма станціями як державної, комунальної, так і недержавної власності, статутних творчих концепцій і бере участь в оперативному вирішенні проблемних питань, які виникають в процесі їх діяльності.

Стосовно Інтернет послуг в Білорусії є лише один центральний провайдер – підприємство Белтелеком, яке підконтрольне Міністерству зв'язку та інформатизації.

Хоча вказане Міністерство і працює в цьому напрямку, але існує багато проблем. У лютому 2009 року набрав чинності закон «Про засоби масової інформації» [12], який палата представників Національного скликання Білорусії ухвалила ще в червні 2008 року. Згідно даного нормативного документа порядок поширення інформації в глобальній мережі контролюватиме Рада міністрів [9]. ЗМІ за новим законом зобов'язані перевіряти достовірність інформації, отриманої від прес-служб різних установ, якщо ця інформація може становити шкоду для честі, гідності та ділової репутації або дискредитувати Республіку Білорусь. У разі виявлення такої загрози ЗМІ зобов'язані поширити коментар тих, кого стосується така інформація.

Різно негативну оцінку нормам законопроекту висловила Білоруська асоціація журналістів (БАЗ). Її представники побоюються, що документ може завдати удару по незалежних ЗМІ і поставити їх на межу виживання. Їх також турбує, що влада зможе блокувати всі Інтернет-ЗМІ, не зареєстровані у Білорусії як засоби масової інформації. На думку БАЗ, швидке прийняття документа пов'язане з підготовкою влади до майбутніх парламентських виборів [13].

Складність ситуації посилюються тим, що з 8 лютого 2009 р. набрав чинності новий закон «Про засоби масової інформації», який вважається гіршим, ніж старий від 1995 р. Згідно нового закону засоби інформації будуть змушені перереєструватися в уряді щоразу, як змінили юридичну адресу. Даний нормативний документ передбачає припинення діяльності ЗМІ через порушення законодавства після лише одного попередження з боку влади чи Міністерства інформації. За законом від 1995 року, такий крок передбачався після двох попереджень [9]. Також посилюються вимоги як до журналістів, так і до власників засобів масової інформації. Закон, зокрема, наказує журналістам перевіряти відомості, які отримано у представників політичних партій та громадських організацій. Згідно із його положеннями, журналіст несе відповідальність і за інформацію, яку передруковано з іншого джерела і використано із відповідного посилання [14]. Так само кожне видання зобов'язане висилати безкоштовні примірники засновнику, в Міністерство інформації, Національну книжкову палату, Національну бібліотеку Республіки Білорусь, Президентську бібліотеку, Центральну наукову бібліотеку та інші організації згідно з переліком, затвердженим Радою міністрів. Значно суворішими стали умови відповідальності журналістів, редакції, головного редактора і засновника ЗМІ за опубліковані матеріали: зокрема, від відповідальності не звільняє передрук матеріалів та фрагментів публікацій інших ЗМІ [2].

У Білоруській асоціації журналістів, коментуючи закон, звернули увагу на те, що обмежується частка іноземного капіталу в білоруських мас-медіа (до 30 відсотків), а також пропонується всім кореспондентам іноземних ЗМІ пройти акредитацію у МЗС.

Новий закон ділить ЗМІ на три форми: друк,

онлайн і електронні ЗМІ. Це дає можливість урядові втручатися в діяльність будь-яких інтернет-видань, вимагати їхньої реєстрації та контролювати дотримання інструкцій влади. Журналісти бояться, що це призведе до блокування в Білорусії доступу до вільного Інтернету, тих ділянок онлайн, які не отримують державну ліцензію [9].

Варто зазначити, що в Білорусії діють жорсткі законодавчі норми, що передбачають відповідальність за наклеп і образи. Це чи не єдина країна, в якій громадяни можуть відбувати строк у місцях позбавлення волі за образу честі й гідності глави держави. За останні роки такі положення змінились на гірше. Ще в 1999 р. у Кримінальний кодекс Білорусії було вперше додано положення про відповідальність за образу представника влади (Ст. 369). Окрім того, до адміністративних правопорушень було додано, також вперше у 1999 р., наклеп на Президента. Обидва положення передбачають можливість позбавлення волі. Існує відповідальність за розповсюдження недостовірної інформації, що принижує честь і гідність або ж негативно впливає на ділову репутацію громадян.

Таким чином, підводячи підсумок, варто зазначити, що на даному етапі розвитку білоруського суспільства немає підстав високо оцінювати роль політичного аналізу в ЗМІ щодо прийняття в країні політичних рішень. Досить часто суб'єкти політичного процесу ігнорують дані політичної експертизи, проведеної ЗМІ. Більше того, основним противником широкого використання політичного аналізу, а відповідно, і застосування політичної експертизи в республіці є бюрократія. Тому реально основним каналом проникнення політичного аналізу в інститути влади стають ЗМІ, які намагаються подолати опір інноваційним способам оцінки політичних рішень зі сторони бюрократії. При цьому стикаючись з подібною протидією, журналіст сам опиняється перед вибором – продовжувати відстоювати право ЗМІ на політичний аналіз і експертизу прийнятих владою рішень, чи самому стати частиною бюрократичної системи, відмовившись від спроб активного впливу на перебіг політичних подій. За останні п'ять років в Білорусії збільшилась кількість ЗМІ, які поряд з традиційними функціями постачальників інформації все частіше беруть на себе завдання підготовки аналітичних матеріалів. Разом з тим проведені дослідження показують, що для більшості журналістів, які займаються політичним аналізом і в державних, і в альтернативних ЗМІ, характерним є прояв так званого «групового політичного мислення» [5, с. 141]. Суть його полягає не тільки в наявності корпоративного, цехового стилю політичного мислення у журналістів, які претендують на роль політичних експертів, але і в прагненні використовувати політичні шаблони і стереотипи замість реального аналізу політичного процесу. Хоча, з іншого боку, за останні 15 років медіасистема Білорусії зазнала значних змін. Сформувалось власне інформаційне поле – стійка сукупність соціальних і

політичних відносин, в яких інформація виступає як соціально-політичний ресурс, а журналістика і ЗМІ – як соціально-політичний інститут. Одним із головних завдань державної інформаційної політики Республіки Білорусія є розвиток громадянського суспільства і зміцнення взаємодії влади і суспільства. ЗМІ стали тим ресурсом, який спроможний забезпечити активний інформаційний обмін між владою і суспільством, новий рівень взаємодії влади і народу. ЗМІ доносять до влади інтереси і потреби різних спільнот людей і сприяють їх перетворенню в управлінських рішеннях влади. Тому, які створені можливості для вираження інтересів народу через ЗМІ, як вони узгоджуються і реалізуються владою, можна робити висновок про ступінь демократичності політичної системи.

Джерела та література:

1. Быковский П. Средства массовой информации / П. Быковский // Президентские выборы в Беларуси: от ограниченной демократии к неограниченному авторитаризму (1994-2006). Под ред. О. Манаева. – Новосибирск: Водолей, 2006. – 548 с.;
2. Білоруська влада не реєструватиме Інтернет-ЗМІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://telekritika.kiev.ua/news/2009-02-06/43649>;
3. Бурдые П. О. телевидении и журналистике / П.О. Бурдые. – М.: Прагматика культуры, 2002. – 159 с.;
4. Гісторыя газеты «Наша Ніва» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.egomel.info/index.php?name=Pages&op=page&pid=119>;
5. Дмитриев Е.И. Средства массовой информации как субъект политического анализа / Е.И. Дмитриев // Белорусская политология: многообразие в единстве – III: Материалы международной научно-практической конференции, Гродно, 22-23 мая 2008 г. В 2 ч. Ч. 1. – Гродно: ГрГУ им. Я. Купалы, 2008. – 319 с.;
6. Егоров А.Н. СМИ Республики Беларусь как субъект политического процесса / А.Н. Егоров // Белорусская политология: многообразие в единстве – III. Материалы международной научно-практической конференции 22-23 мая 2008 года. В 2 частях. – Гродно: ГрГУ им. Я. Купалы, 2008. – С. 150 – 157;
7. Лукашенко А. Сильная и процветающая Беларусь должна иметь прочный идеологический фундамент. Доклад Президента А.Г. Лукашенко на постоянно действующим семинаре руководящих работников республики и местных государственных органов по вопросам совершенствования идеологической работы / А. Лукашенко // Белорусская нива. – 2003. – 29 марта.;
8. Начал выходить белорусский еженедельник «Наша Нива» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://belorusski.ru/belarus-v-rossijskoj-imperii/80-nachal-vyhodit-belorusskij-ezhenedelnik-nasha-shva.html>;
9. Новий закон про пресу в Білорусії, фактично, передбачає заборону на вільну журналістську професію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mediayuryst.com/novyy_zakon_pro_presu_v_bilorusiyi_faktychno_peredbachaye_zaboronu_na_vilnu_zhurnalistisku_profesiyu.aspx;
10. Обзор-Хроника нарушений прав человека в Беларуси в 2005 году [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: http://spring96.org/files/book/2005_review_ru.pdf; **11.** Потапов В.П. Средства массовой информации: четвертая власть или «пятая колонна?» / В.П. Потапов. – Минск : Печенко А.Г., 2007. – 176 с.; **12.** Сайт Міністерства інформації Білорусі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.mininform.gov.by/main/news/fag](http://www.mininform.gov.by/main/news/fag;); **13.** У Білорусі дозволили опозиційні ЗМІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gazeta.lviv.ua/articles/2008/11/25/36281/>; **14.** У Білорусі набув чинності закон, що обмежує роботу ЗМІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novynar.com.ua/analytics/government/54396/print>.

Ivanna Makukh-Fedorkova

State Information Policy and Mass Belarus Media

The purpose of the article is to highlight the emergence,

УДК: 321.01(091)

establishing and current state of Belarus' mass media. Noteworthy, main stages of mass media establishing, current periodicals, television and e-media in Belarus Republic are thoroughly analyzed. Of particular interest is growing orientation and involvement of Belarus' researches in the process of gaining freedom of speech and the ways of Belarus information policy enhancing. More importantly, by analyzing media policy the author taps into Belarus legislature in terms of mass media development. Deniable testimony to that is the fact that after passing the Law «On Mass Media», people find it quite formidable to freely express their opinion. The issue of freedom of speech still exists in the state. To solve it is the matter of vital importance.

Key words: mass media, periodicals, information legislation, TV, electronic mass media, media policy.

© **Олег Маруховський**
(м. Київ)

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ В ПРАЦЯХ Ф. МАХЛУПА, Ф. БЕКОНА ТА В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Стаття присвячена дослідженню витоків і джерел зародження і становлення концепції суспільства знань в працях Ф. Махлупа, Ф. Бекона та В.І. Вернадського, які стали теоретико-методологічною базою розвитку сучасних підходів до побудови суспільства знань. Доведено, що ідею щодо майбутнього суспільства знань ще в XVII ст. висунув Ф. Бекон, а заклав підвалини самої концепції суспільства знань та сформулював деякі її основні положення в першій половині XX століття видатний український мислитель В.І. Вернадський в своїй концепції ноосфери. Показано внесок Ф. Махлупа у становлення концепції суспільства знань та вказано на її переваги і певні недоліки, зокрема економічний та географічний детермінізм.

Ключові слова: знання, суспільство знань, індустрія знань, знаннева економіка, знанневі технології, знанневий менеджмент, концепція виробництва знань, ноосфера, тенденції, політичні аспекти.

Актуальність теми даної статті обумовлена надзвичайною увагою європейських наукових кіл і міжнародних організацій, зокрема ЮНЕСКО, до практичного застосування концепції суспільства знань, про що свідчить ціла низка міжнародних документів.

Ступінь наукової розробки теми. Автором вперше у вітчизняній науковій літературі робиться спроба проаналізувати витoki і джерела концепції суспільства знань, які містяться в працях Ф. Махлупа, Ф. Бекона та В. І. Вернадського. Щодо внеску в розробку ідей суспільства знань Ф. Бекона, то на це вперше звернув увагу в своїй статті відомий вітчизняний вчений О. В. Каргунов.

Дана стаття ставить на меті спростувати намагання деяких дослідників пов'язати зародження концепцій інформаційного суспільства та суспільства знань з ім'ям австро-американського вченого Ф. Махлупа. Визнається, що він значно поповнив відповідний понятійно-категоріальний апарат, запропонував досить вдалу класифікацію знань та типологізацію

їх виробників, а також показав посилення впливів знань на всі сфери суспільного життя, зокрема на соціально-політичну. Водночас зазначається, що його концепція суспільства знань мала і певні недоліки. Також зауважується, що витoki цієї концепції, її першопочаткові ідеї слід шукати ще в працях англійського вченого XVII ст. Ф. Бекона та видатного українського мислителя В.І. Вернадського.

На початку XXI ст. однією з особливостей становлення концепцій щодо сучасного і майбутнього суспільства стало швидке поширення концепцій суспільства знань або знанневого суспільства. Про це свідчать, по-перше, загострення дискусій на міжнародних конференціях та схвалення ЮНЕСКО нової програми, яка переорієнтовує діяльність цієї організації з підтримки курсу на формування глобального інформаційного суспільства на підтримку курсу на створення суспільств знань (знанневих суспільств); по-друге, прийняття цілою низкою західних і навіть деяких східноєвропейських країн спеціальних національних державних програм щодо створення суспільства знань. Стисло говорячи, намітилася дедалі міцніюча тенденція зростаючої уваги до теоретичних і практичних проблем становлення концепцій знанневого суспільства. Зрозуміло, що ця проблема заслуговує і чекає на своє спеціальне, всебічне і ґрунтовне дослідження. Однак, виходячи з наведеного, а головне з того, що концепція суспільств знань має не лише особливості, а й чимало спільного з концепцією інформаційного суспільства, оскільки поступово виокремлюється з неї, автор вважає за потрібне хоча б стисло розглянути особливості становлення концепції суспільств знань та сутність і особливості її політичних аспектів.

Серед зарубіжних вчених XX ст. проблемами місця і ролі знань у розвитку суспільства одним з перших почав займатися австро-американський дослідник Фріц Махлуп (1902-1983 рр.). Як свідчить американська